
STICHTING OUD LIMMEN

Dien melkerij, en korenteelt, en Vischerij kan freelen,
Zal't boemrijk LIMMEN zekerlijk in zijnen lof doen deelen;
Dat darpjen, (door de kunst dus duidlijk afgemaald,)
Is voor zijn vrijheidsamin door ALVA wreed betaald.

JAARGANG NO. 2 1988

*"Drievoudig is de gang des tijds
"Dralend komt de toekomst nader
"Pijlsnel is vervlogen het heden
"Eeuwig stil staat het verleden*

Schiller

Drukwerk: Drukkerij v/d Boogaard
Samenstelling: Kees Droog en Henk Wentzel

INHOUD

blz.

BUITENPLAATS "DEN BURGHT"	3
	Elly Dekker
DE KRONIEKEN VAN ALKMAAR 1755/1756.....	6
	Piet van der Steen
LIMMEN EN DE BATAAFSE VRIJHEID	8
	Piet van der Steen
DE SPOORLIJN DOOR LIMMEN	15
	Henk Wntzel
ARIE KROM VERTELT	19
	Piet van der Steen
VOORVALLEN UIT DE LAATSTE OORLOGSJAREN 1944-'45.....	22
	Ad Valkering
'HOLLANDSE' SICHERHEITS DIENST ACTIEF IN LIMMEN.....	27
	Piet van der Steen
DE ACTIVITEITEN VAN "OUD LIMMEN" IN 1987.....	34

BUITENPLAATS "DEN BURGHT"

Ten oosten van de Den Burglaan, bijna aan het eind van de Bogerdlaan, stond rond 1650 een buitenplaats, "Den Burght" geheten. Dit kasteeltje was eigendom van de familie Roest d'Alkemade, een familie die veel schonk aan de R.K.-kerk en de armen. Zij beheerde een groot deel van de boerderijen en landerijen tussen de Laandervaart en de Dusseldorpervaart (Het Stet). Ook de 'boogear' tussen de Nauwelaan, Visweg en Dusseldorperweg was eigendom van de familie.

De eerste bewoners van "Den Burght" waren Adriaan Roest d'Alkemade en zijn vrouw Yda van Cromhout. Voor hun zoon bestaat er nog een gedachtenisplaatje met de tekst:

*Bid voor de ziel van zaliger, jonkheer,
SIMON ROEST VAN ALKEMADE,
Luitenant van de cavallerie,
Jongste zoon van Adriaan Roest van Alkemade, en van
Yda Maria Cromhout, Overleden den 12 december 1706, op
Den Burght bij Limme.
R. I P.*

Als laatste bewoners zijn bekend Maria Catharina Roest van Alkemade die getrouwd was met Petrus van Borselen. Zij hadden twee zonen, Denis Adrianus en Hieronymus Balthazar. Toen hun moeder in 1771 overleed, stichtten de broers een fonds voor de bouw van 3 huisjes, 'de Kamers' geheten, Deze stonden ter hoogte van de Hyacintenlaan, tegenover het oude kantoor van van 't Hof en Blokker aan de Dusseldorperweg. In de eerste plaats waren deze huisjes bedoeld voor oude en gebrekkige tuinlieden van het kasteeltje en als die er niet waren, voor oude Limmenaren. In mei 1777 droegen de jonkheren Roest van Alkemade het beheer van 'de Kamers' over aan de toenmalige pastoor van Limmen, de heer W. Nooij. Dat de heren wél wilden dat er degelijke mensen in de Kamers kwamen, blijkt uit de volgende Acte van Overdracht gedateerd 'den 2de May 1777'.

De Kamers even na 1900 vlak voor de oorlog zijn zij gesloopt.

*"Wij ondergeschreevenen Denis Ad" Roest & Hieronymus Balthasar Roest Sedeeren & Transporteeren mits deesen aan de Roomsche Catholijke Gemeente tot Limmen de drie armen Kamers of Huijsjes gelegen bij desselfs Dorpe om door de Armen van die gemeente altoos bewoond te moeten worden. Geevende verdere de magt aan den Eerwaarden Heer W. Nooij, teegenswoordige Pastoor aldaar, en bij desselfs overlijden aan sijn Eerw. Wettige Opvolger om naar hunnen best gevallen en weetens de gemelde 3 Kamers of Huijses bij openvallinge te begeeven aan degeene van desselfs gemeente die dit best door hun gedrag verdienen en bij Geval dat God verhoede een of meer Inwoners derzelve tot den Drank of grove fauten neijgden, deese als dan tot de rust der anderen, terstont daar uijt te kunnen setten mits geensints den Intentie is Slegten, maar Vroome en deugdsame Menschen daarinne te laten Woonen. Verders om de Jaarlijkse penningen uijt de landerijen daar aan verschuldigt te kunnen ontfangen om uijt deselve de Jaarlijkse Reparationen den meergemelde armen Kamers of Huijsjes te Kennen doen &c** &c**, mits geevende jaarlijks reekenschap aan de Kerkmeesteren van Gemelde Gemeente dit alles tot meerder nut en voordeel der Armen tot Limmen. Amsterdam de 2* Majj 1777*

*Denis Ad" Roest d'Alkemade
Hieronymus Balthasar Roest d'Alkemade*

In 1778 is de buitenplaats "Den Burght" gesloopt. De beide broers zijn uit Limmen vertrokken, Denis Adrianus ging naar Amsterdam en Hieronymus Balthazar naar Brussel, waar hij later burgemeester werd. De 3 Kamers, waar er later nog 1 werd bijgebouwd, zijn o.a. bewoond door Aagt Bakker, de weduwe Hes en Pietje Krom. Eén van de gevelstenen van de Kamers met de tekst "Seer subiet is mensche tiet" is ingemetseld in de muur van de huidige Cameren aan de Vredenburglaan.

Elly Dekker

Van Loon

Wij Onveroordeelden Denis Ad^r Roest & Hieronymus
 Balthazar Roest-Feederen & Transporteren mit
 Deesen dan de Roomsche facolijte Gemeente tot
 Limmen die drie armen Kamers of Huisjes geleyg
 by deselver Dorpe om door de armen van die Gemeente
 vaders benfont te maken worden
 Over de verdracht demagt oant den Eernaerden H^{er}
 van Noor
 Overlyden dan by den Wettyge Opvolgers oer naerhinnen
 bestgevallen en wetsens de gemelde 3 Kamers of Huisjes
 by Openvelling te begeeven aan beeyene van deselver Gemeente
 Wie die best door hulk de vrag Verdienen om by Conluc
 God verhoeden con by mit Inwoudens die selve tot
 Jan d'ranlof grove puden neygen, de selve antot
 telst der arden, te stont daer uye te kinnen setten
 mitte geuants den intorie is slegten, maar vroom
 en de geyame menschen daer in met eader woonen
 verdous om de jaerlyke penning om uye delandoreyig
 Daer aan verscheidte te kinnen ontfangen om
 uye de selve de jaerlyke Reparation der meergemelte
 armen Kamers of Huisjes te kinnen doen 40 - 40
 mitte geuante jaerlyke Leekenschappen de
 Kerkmeester oek van Gemelde Gemeente dit alles tot
 my weder nill en volpoeel der sijnen tot Limmen
 Amsterdam den 24 May 1778 Denis Ad^r Roest & Hieronymus
 Hieronymus Balthazar Roest & Hieronymus

DE KRONIEKEN VAN ALKMAAR 1755/1756

Hoe konden onze ouders en grootouders opscheppen over 'vroeger'. Alles was superlatief: "Vroeger waren de zomers warmer; vroeger waren de winters strenger; vroeger ". Ja, vroeger. Nou vergeet het maar. Goed dat er kronieken zijn; dan kan je dat nog eens controleren. Al spoedig blijkt dan dat ook onze voorouders alleen de uitzonderlijke dingen onthielden en de rest gewoon vergaten. Net als wij dat vandaag de dag ook doen. Want die slappe wintertjes, waarin geen sneeuwpop te maken viel en waarbij nog geen spreek op het ijs kon staan, kwamen vroeger ook voor. De kroniek van Alkmaar vermeldt hierover:

*" 1755. Deesen gepasseerde winter heeft soo weinig "
" gevrooren als geen stock-ouden lieden gedenckt oyt "
" beleeft te hebben, hebbende het de geheelen winter"
" soo veel ijs niet gemaakt als dat een vogel het soude
" hebben kunnen draegen, veel minder dat een schipper
" " een dag in het varen verhindert is geweest. Soo dat
" men mag seggen als dat daer geen ijs in de waeteren "
" is gesien, nog de wegen of straeten geduurende desen "
" winter eens van sneeuw bedeckt zijn geweest."*

Maar een jaar later gebeurde er iets dat toch zeker voor onze streken erg zeldzaam is. Hierover lezen we in de kroniek van Alkmaar:

" 1756, 18 februari. 's Morgens omtrent half agt uren
" hebben wij niet alleen hier, maar door gantsch Nederlandt en op
" verscheyden anderen plaetsen een aerdtbeving gehad,
" welcken nogtans (door Godts onverdiende " genaede)
" meer schrik en ontsteltenis als wel schade
" heeft veroorsaekt. En alsoo men die dag een algemeene "
" Danck-Vast-en-Bedendag vierde, waren reets veelemenschen in de
" kercken die door het sterck heen en
" weder slingeren der kerckcroonen buytengemeen geallarmeert
" wierden en met grooten confusie uyt den kercken vlugten
" en op sommige plaetsen elkander half doodt drongen.
" Sijnde het notabelste hier omtrent aan te merken
" dat in het eene huys sterck en in het andere geheel niets is gevoelt of
" bemerckt."

P.A. van der Steen

LIMMEN EN DE BATAAFSE VRIJHEID

*" Vergadering van de Municipaliteit
" van Limmen, den 13" October
1799, " het vijfde jaar der
Bataafsche vrijheid.*

*" Praesent
Pieter Vennik " en
" Dirk Wagenmaker.*

*" Is gelezen een missive van de Franse Commandant en
" chef te Alkmaar gedateerd op heeden, inhoudende
" requisitie om de wegen op orde te brengen en te " houden.
" Waarop gedelibreert zijnde, is goed gevonden,
" morgenogtend 3 man ter verbetering van de Somer en " Breedeweg
aan het werk te stellen."*

Zomaar een greep uit de notulen van een vergadering die de vroede vaders van Limmen, zo'n paar honderd jaar geleden hielden. Laten we eens even terug gaan in de tijd en proberen mee te leven met onze voorouders. Voor een beter begrip voor wat hen direct bewoog om toch aanvankelijk de Fransen niet direct als vijanden te zien, is het goed om te weten wat er aan de 'revolutie' vooraf ging.

Limmen is maar een klein dorp en het werd, ook in de oudheid, bewoond door heel gewone, hard werkende mensen.

Het was hoofdzakelijk een agrarisch dorp, waar naast de landbouw en veeteelt, handwerkslieden, schippers en kleinhandelaren in alle eer en deugd een boterham verdienden.

Het was een Ambachtsheerlijkheid. De Heer had z.g. heerlijke rechten; hij kon predikanten, onderwijzers en schepenen benoemen. Kortom, hij kon met z'n macht veel invloed uitoefenen op het dorpsleven.

Maar of de Limmers daar ook veel onder geleden hebben, is mij nergens uit gebleken. Het lijkt er meer op dat zij zich van de heer maar weinig aantrokken. Zo nu en dan konden zij behoorlijk weerspanning zijn.

De voorgeschiedenis Limmen bestond al in de tijd van de Noormannen en ook Willibrord was in onze streken werkzaam.

Maar hoe in die dagen de bevolking leefde, en hoe ze met elkaar omgingen, weten we helaas niet.

Ook de Middeleeuwen blijven in dat opzicht vrij duister. Weliswaar is er genoeg bekend over de 'gegoede burgers', die de buitenhuizen in Limmen bewoonden, maar over de gewone man is ons tot nu toe nog maar weinig bekend.

Pas wanneer de Bataafse Republiek een feit wordt, is er meer informatie. Wil je echter iets weten over de tijd die daaraan vooraf ging, vooral met betrekking tot het leven van die gewone man en vrouw, dan zal je dat voorlopig alleen kunnen doen door het te plaatsen in het licht van de algehele toestand in de Republiek de Verenigde Nederlanden, want Limmen maakte daar immers deel van uit en was geen uitzondering.

Vast staat dan wel dat de mensen een hard bestaan doormaakten. Welvaart was alleen voorbehouden aan de adel en de goeude burgerij. Het gewone volk, destijds het 'gemeen' of 'grauw' genaamd, kon met hard werken niet veel meer dan in leven blijven.

De Gouden Eeuw had wél veel welvaart gebracht, en daaraan kon een groot deel van de bevolking zich warmen. Maar de misère voor de gewone man begon weer goed na de Gouden Eeuw. De rijken werden gemakzuchtig; zij gingen rentenieren van de fortuinen die zij hadden bijeen gegaard: de decadentie vierde hoogtij.

Het geld was op hopen gestroomd en de bezitters belegden hun kapitaal veelal in het buitenland. De opkomst van de industrie, buiten onze grenzen, gaf een mogelijkheid op goede beleggingen en intussen miste de Republiek der Nederlanden zelf de boot.

Het gevolg was de instorting van het economische leven in ons eigen land: werkeloosheid en bittere armoede onder de bevolking. Schooien, bedelen en roven waren vaak het gevolg van de ellende in de steden en in wanhoop trokken die stakkers dan het platteland op.

Limmen was zoals gezegd, een agrarisch dorp. Of er hier ook honger is geleden blijkt nergens uit, maar het is ook niet erg waarschijnlijk. Voedsel was hier wel en bovendien was de greep van de beide kerken op de bevolking nogal stevig.

De armenzorg zal in elk geval de honger wel hebben kunnen stillen.

Revolutie en Restauratie

Maar weelde was er hier in Limmen zeker niet in die dagen en dat is ook begrijpelijk, want de meeste mensen in de steden waren te arm om zelfs het nodige voedsel te kunnen kopen.

Daar werd ronduit honger geleden.

De boeren konden het door hen geproduceerde voedsel dan ook niet tegen lonende prijzen afzetten, met het gevolg dat die op hun beurt weer niet konden investeren. De ambachtsmensen hadden daardoor ook weinig te doen en de kleinhandelaren voelden een en ander in hun nering terug. Zo zakt dan een heel economisch stelsel als een kaartenhuis in elkaar. Daar kwam voor de boeren nog van tijd tot tijd de veepest bij. Sommigen zagen in enkele jaren tijd hun veestapel tot de helft of minder slinken. In de 18^e eeuw waren corruptie en connectie stevig ingeburgerd en terwijl de regentenfamilies elkaar de beste baantjes betwistten, verpauperde het volk, vooral in de steden, steeds verder.

De charitatieve instellingen moesten bij de welgestelden hun gaven zien bijeen te scharrelen en gelukkig maar dat in die tijd het uitzicht op de eeuwige verdoemenis nog algemeen aanvaard was, want anders hadden die instellingen het wel kunnen vergeten.

Dat was zo'n beetje de toestand in de Republiek zo rond 1780. Maar natuurlijk broeide het. De Patriotten (dat waren de tegenstanders van Oranje en de regenten) ontketenden een revolutie in 1787, teneinde de Oligarchie te verwijderen.

Zij slaagden er in om de macht van stadhouder Willem V in het gewest Holland te breken. Helaas was dat echter niet van lange duur. Het te hulp geroepen Pruisische leger herstelde de macht van de stadhouder en de regenten. De restauratie volgde en de oligarchie ging door als of er uit de gebeurtenissen niets viel te leren.

Maar dan komt Parijs in opstand en in 1789 wordt de Bastille bestormd. In Frankrijk volgt de revolutie.

In 1795 komen de Fransen in de Republiek der Verenigde Nederlanden aan en scheidt de stadhouder zich ijlings in naar Engeland.

Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap

Die slogan sloeg goed aan; en dat was begrijpelijk ook. Eindelijk gelijkheid, eindelijk een menswaardig bestaan.

Nog in datzelfde jaar wordt het "Haags verdrag" ondertekend tussen Frankrijk en de Republiek.

Dat verdrag hield in dat de Republiek zelfstandig zou zijn, maar er werd wel een bepaling in opgenomen dat er een frans leger in de Nederlanden gestationeerd zou blijven. Wat overigens in 1799, bij de Engels-Russische inval in Noord-holland, wel nuttig bleek te zijn.

Maar een leger te eten geven en onderhouden kostte de Republiek enorm veel inspanning.

Ook in Limmen wist men daar van mee te praten; er is dan ook het een en ander hiervan terug te vinden in de archieven.

Het leger moest zich snel en zonder te veel overlast kunnen verplaatsen en dat was weleens moeilijk in ons kleine dorpje.

Zij hadden een slechte tijd achter de rug en uit ervaring weten de ouderen onder ons nog wel dat onder die omstandigheden van alles en nog wat wordt verwaarloosd.

De wegen zullen zeker erg slecht zijn geweest en bij herhaling sommeerden de franse commandant en het Departementaal bestuur van Texel (Noord-holland boven het IJ was het department Texel, met als hoofdstad Alkmaar) om die wegen te verbeteren.

Bovendien vorderden zij volk en materieel, en het gemeentebestuur moest maar zien hoe hij dat klaarde.

Zo vroeg het Departementaal bestuur in 1799, nadat de Engelsen en Russen waren teruggeslagen en ook Limmen in de frontlijn had gelegen, om binnen 24 uur opgave te doen van

" het getal der wagens en paarden, als losge-

" tuidge paarden met derzelve voerlieden alhier " gerequireerd."

Het was toen eind oktober.

De moeilijkheid was dat Limmen ook al in augustus 4 wagens met ieder 2 paarden en een voerman had moeten leveren in Alkmaar.

Bovendien, op last van generaal-majoor Zuylen van Nieveld, nog eens 23 wagens eveneens bespannen met ieder twee paarden en voorzien van een voerman, naar Beverwijk.

Dan kwam op 10 september het bevel van de oorlogscommissaris Ritner; die wilde ook nog eens 5 wagens met ieder 2 paarden, ook weer naar Alkmaar.

En dan nu weer die brief om op te geven wat je nog over had.

In plaats van een opgave van wat er nog was, schreven zij een brief waarin zij de hierboven gemelde opsomming gaven. Zij vertelden er bij dat van de 23 wagens naar Beverwijk er nog maar 3 terug gekomen waren en dat er ook van de laatste 5 nog maar drie terug zijn. Voorts laten zij beleefd weten het zo wel eens welletjes te vinden en hiermee aan hun verplichtingen hebben voldaan.

Hier het slot van die brief:

....van welke 5 wagens er thans nog maar drie terug " zijn dus de overige, voor sooverre deselve nog inwezen, nog in 's lands dienst zijn. Dan volgens berigten zijn er reets 2 paarden van dood en eenige wagens kapot, dog waarvan wij het praeciese onmoge- " lijk kunnen opgeven.

Hiermede vertrouwen wij aan gemelde Ulieder resolutie " te hebben voldaan, terwijl wij ons na heilwensch noemen Ulieder medeburgers."

De municipaliteit van Limmen, ter ordonantie van de selve, was getekend Jb, Laarman, secr."

En dan die wegen. Het leek wel nooit goed; steeds kom je aanzeggingen tegen dat de doorgaande wegen in orde gebracht moesten worden. Een voorbeeld van hoe moeilijk het voor het gemeentebestuur moet zijn geweest, blijkt o.a. uit het verslag van 30 sept 1804, 5 jaar later dus. De bevolking is het gezeur over die wegen kennelijk zat en geeft geen gehoor meer aan de oproep van het gemeentebestuur. Dan ziet de vroedschap zich genoodzaakt maatregelen te treffen, teneinde het onwillige volk tot gehoorzaamheid te nopen. En waar tref je een mens beter dan in zijn beurs !

Zij ontwierpen een schema waarin groepjes mensen uit een bepaalde buurt een stuk van de weg moeten egaliseren en een volgende weer een ander stuk. In de notulen van de vergadering van 30 sept. 1804 lezen we:

is goedgevonden de dorpsdienaar te laten rond zeggen dat die van de Kerkbuurt, Westerzij en de Koog, op Dinsdag, den 2de October a.s., de Voorteren Zoomerweg, die van Disseldorp op Woensdag den 3de dito " de Breedeweg van het boschje van de weduwe Jan Lute tot aan de Kerkelaan en die van de Laan op Donderdag den 4de dito de Breedeweg van de Heyloër Scheypaal tot " het evengemelde boschje, moeten egaliseren, op straffe " van 10 stuyvers, door ider te verbeuren die geen manspersoon off paart kar off wagen laat compareeren, " Indien sulks is besittende."

In kennisse van mij, Jb. Laarman, secretaris.

In juni van dat zelfde jaar was het ook al misgegaan. De Limmers wilden nu wel eens met rust gelaten worden. De gemeente had toen een schrijven ontvangen van de commissaris van oorlog de heer Roos. Daarin werd de gemeente opgedragen te zorgen dat er wagens bespannen ieder met 2 paarden en voerlui beschikbaar moesten worden gesteld voor de franse commandant van een legerkamp bij Egmond. De commandant wilde eventueel de beschikking hebben over 84 wagens, uit de omliggende dorpen, voor het geval dat hij plotseling zou moeten opbreken en verkassen.

Tijdens een discussie in de vergadering van het gemeentebestuur (intussen 5 man sterk), probeert men dan ook de vordering te organiseren. Er moet een lijst worden opgesteld van hoe de bijdrage van Limmen er zal komen uit te zien. Gemikt wordt op 12 span. Ze knobbelen een systeem uit waarbij de eerlijkheid van bijdrage zo dicht mogelijk wordt benaderd. Wie veel paarden heeft levert een paard, een ander een wagen; wie weinig of maar één paard heeft mag mee loten wie van deze mensen een paard, wie een wagen of wie een voerman levert. Zo konden de achterblijvers door samenwerking met elkaars geree toch doorwerken. Ze hadden een lijst gemaakt van 15 span, er konden er dan tenminste nog 3 afvallen.

Maar bedenk wel, het is juni: de hooitijd is op komst en dan moet je een boer niet aan z'n kop zeuren met soldaten die van hot naar her gesleept moeten worden.

Zijn vaderland ligt achter de boerderij en daar gaat z'n hart naar uit. Sommigen vonden dat het ook niet duidelijk was wie er opdraaide voor het onderhoud van de mee te zenden voerman.

In de notulen van 19 juli 1804 staat hierover:

Door Cornelis van Dijk, Sijmen Admiraal, Corn. v.d. Peet " en Gerrit Morsch beswaren ingebracht zijnde omtrent het leveren van een voerman In geval het leger bij Egmond onverwagt komt op te breeken, en wel voorna- " mentlijk ten aanzien van het onderhoud dier voerman."

Zij werden ter vergadering gerust gesteld: de lasten zouden evenredig over de boeren worden verdeeld, niets aan de hand.

Maar er waren ook decidenden. Niet alle boeren waren bereid mee te werken aan de vordering. Het was het gemeentebestuur ter ore gekomen dat er boeren waren die gezegd zouden hebben, zoiets als: "Ze kunnen verrekken, mijn spul krijgen ze niet meer."

Hierover staat in de notulen:

De vergadering ontwaar geworden zijnde, dat Wulbert " Mooy en Cornelis van den Dam, zich hebbende uitge- " laten dat zij het van hun gerequireerde in gevalle het leger bij Egmond onverwagt komt op te breeken, " niet willen fourneeren. Is geresolveert hun op de ordinaire bijeenkomst voor deze vergadering te ont- " bieden teneinde,... enz."

De bedoeling was om hun op het hart te drukken dat er gestraft zou worden, als zij zouden weigeren aan de vordering te voldoen.

Maar op 3 Augustus is het raak. Er is een opdracht van oorlogscommissaris Roos gekomen, om 12 wagens met paarden en voerlui te leveren:

op de vroege ogtend ten 4 uuren in het kamp bij Egmond ten einde tenten etc, van hetzelfde te transporteren naar het nieuwe kamp bij de Beverwijk "

Kennelijk hielden de weigeraars hun poot stijf, want de vroege vadersen konden maar 6 wagens bij elkaar scharrelen en besloten toen maar om er nog drie door loting bij te voegen. Dan moesten ze daarmee in Egmond maar tevreden zijn.

Geen wonder dat de L immers begonnen te balen van al die dwang. Het was economisch wel heel wat beter geworden, dat wel, maar de beloofde democratie wilden ze dan nu wel eens wat meer zien.

Toen koning Lodewijk Napoleon ten lange leste ook het inmiddels koninkrijk geworden Holland verliet en Frankrijk het bestuur overnam, werd het er allemaal niet beter op.

Toch kan worden vastgesteld dat de Bataafse Vrijheid veel ten goede heeft gekeerd in ons land.

Ook na de restauratie, die onvermijdelijk volgde toen de Fransen ons land weer verlaten hadden en koning Willem I het roer overnam, bleef toch veel van de verlichting bestaan. Over die tijd zullen we het dan een volgende keer hebben.

P.A. van der Steen

DE SPOORLIJN DOOR LIMMEN

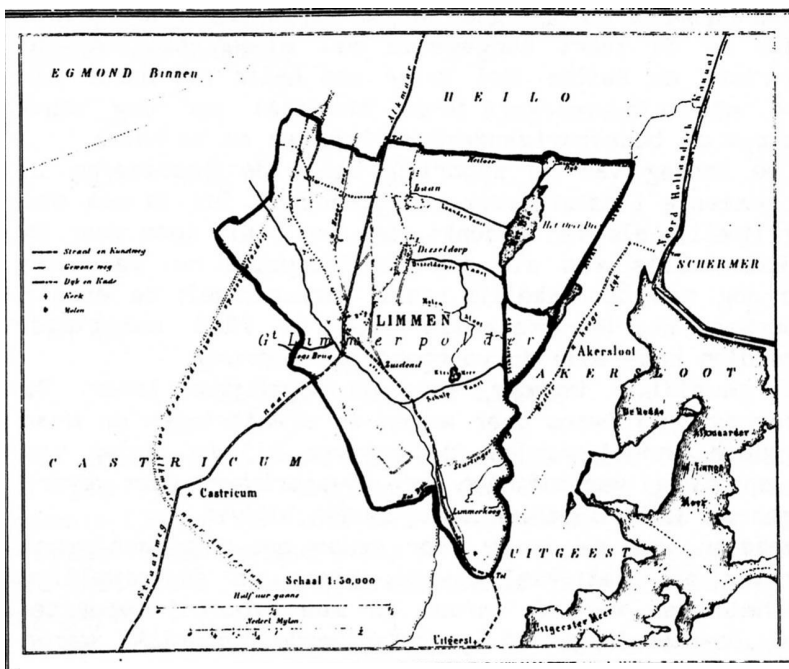
De spoorlijn Alkmaar - Amsterdam is thans meer dan 100 jaar geleden aangelegd. Op de kaart van de gemeente Limmen van 1865 uit de Gemeenteatlas van de provincie Noord-Holland staat het tracé van de spoorlijn nog gestippeld als "geprojecteerde staats-spoorweg" aangegeven.

Uit de kaart blijkt ook dat de provinciale weg Uitgeest-Limmen nog helemaal niet bestond. De verbindingsweg met Uitgeest liep over de Limmer koog. Bij de gemeentegrens met Uitgeest en bij de gemeentegrens met Heiloo was er een tol. Van de tol bij Uitgeest is nu nog het café De Driesprong over, waarvan echter de exploitatie onlangs werd beëindigd. Uit het Tolhuis bij Heiloo is eerst "kwartje koffie" en later Motel Heiloo voortgekomen. De rijks(snel)weg Beverwijk - Alkmaar is vanzelfsprekend van nog veel latere datum, Limmen had, zoals op de kaart staat aangegeven, in 1865 600 inwoners.

Het tracé van de spoorlijn bestaande uit rechte stukken richting Alkmaar en Uitgeest loopt met een grote boog om de bebouwde kom van Limmen heen. Het is echter voordat het tracé definitief werd vastgesteld nog de vraag geweest of Limmen dan wel Castricum een station zou krijgen. Uiteindelijk is het tracé van de spoorlijn vastgesteld zoals op de kaart aangegeven met alleen stations te Castricum en Heiloo. Wel is er een halte bij Maria ter Nood waar in vroeger jaren tweemaal per dag werd gestopt om bedevaartgangers te brengen en te halen.

De aanleg van de spoorlijn heeft de gemoederen in de gemeente Limmen hevig beziggehouden. Dit is ook wel begrijpelijk als men bedenkt, dat een trein toen voor de mensen zoiets was als een ruimtecapsule nu.

De trein was nog een betrekkelijk nieuw verschijnsel; de eerste spoorweg Haarlem - Amsterdam was in 1839 aangelegd. Bovendien betekende de voorgenomen spoorweg een geweldige ingreep in het dagelijkse leven. De spoorweg liep dwars over wegen en afwateringen en maar afgewacht moest worden in hoeverre bij de aanleg van de spoorweg verbindingen en afwateringen door overwegen en duikers gehandhaafd zouden blijven. Bovendien was de trein voor velen een angstaanjagend monster dat met veel lawaai, stoom en de geweldige snelheid van wel 20 km/uur en meer voorbij denderde. Veel boeren langs de geprojecteerde spoorlijn waren bang dat de melkgift minder zou worden en dat de koeien niet meer zouden kalven.

De gemeente Limmen zoals zij in 1865 werd getekend

Er is nog interessante correspondentie met de gemeente Limmen over de spoorlijn bewaard gebleven.

Met een brief van 24 januari 1865 zond de commissaris des Konings(I) in de provincie Noord-Holland aan de Heer Burgemeester van Limmen

" een afschrift van Zr. Ms. besluit van November (1864), houdende aanwijzing van de perceelen, welke voor de aanleg van den spoorweg van Alkmaar naar den Ijdijk te Zaandam onteigend moeten worden", met het verzoek, " dat besluit. aan de ingezetenen bekend te maken".

Op 6 februari 1865 schrijven burgemeester Wendholt en wethouder Admiraal (!) een brief aan "de Heren Gemachtigden ter onteigening der gronden benoodigd voor den Staatsspoorweg van Alkmaar tot Castricum" met de volgende inhoud:

" In antwoord op Uw Ed. missive van den 25 Januari dezes jaars, waarbij wij verzocht worden op te geven op welke voorwaarden het Gemeentebestuur genegen is de aan de gemeente behoorende gronden, die ter onteigening zijn aangewezen, aan het Rijk af te staan, hebben wij de eer te berichten, dat wij te dien aanzien eerst gaarne een voorstel van Uwe zijde zouden wenschen te ontvangen, waardoor wij dan te gelijker tijd bekend zouden worden met de lasten en verplichtingen, welke wij op ons nemen en welke natuurlijk op den afstand invloed uitoefenen moeten".

De zaak waarom het juist ging blijkt uit een antwoordbrief van februari 1865 van de Staatsspoorwegen:

dat de door den. Ingenieur voor de gemeente Limmen de volgende opgaven zijn gedaan der te stellen werken tot behoud der Gemeenschap (=overwegen) en den geregelden waterafvoer (volgt een opgave van overwegen, een parallelweg, duikers en ijzeren buizen)", verder " dat de duikers en buizen door de staat zullen worden onderhouden. " en tenslotte " Dat de te maken parallellen overwegen met derzelve opritten, afsluitingshekken met al wat zich daartusschen bevindt aan den Staat verblijft, zodat alleen het onderhoud der wegen en opritten voor zoverre zij zich buiten de afsluitingshekken bevinden aan Uwe Gemeente overblijft". Ter afhandeling van deze zaak sluiten burgemeester Wentholt en wethouder Nuijens(!) eind 1865 " ten deze behoorlijk gemagtigd bij besluit van de Gemeenteraad d.d. 8 november 1865" met de bovengenoemde gemachtigden een overeenkomst waarin wordt bepaald dat door het Rijk aan Limmen zal worden betaald

" eene som van driehonderd zeven gulden en tweeënzeventig cent in gehele voldoening van alle kosten en schade. door verlies van inkomsten of vermeerdering van onderhoudskosten, ten gevolge van het gebruik dat ten behoeve van werken voor een Staatsspoorweg van Alkmaar naar Amsterdam moet worden gemaakt, van de volgende perceelsgedeelten onder de Gemeente Limmen..... met welke som de contractanten..... volkomen genoeg nemen en ten laste van de Gemeente aanvaarden het voortdurend onderhoud der opreden van de overwegen, tot aan de afsluitingshekken".

Met deze overeenkomst werd dus voor onbepaalde tijd het onderhoud van de opritten van de overwegen door het Rijk afgekocht. Op 25 mei 1867 wordt dan nog van de Raad van Toezigt op de Spoorwegdiensten een brief ontvangen

" dat tot afsluiting van den.....openbaren overweg (Vischweg) in Uwe gemeente, het middel van trekafsluitbomen gebezigd is Het waarschuwingssein bij die trekafsluitbomen geplaatst bestaat uit een helder klinkende bel met afzonderlijke trekdraad, welke door den wachter met de bediening belast één minuut vóór het nederlaten der valbomen driemaal moet worden geluid".

Uiteindelijk stoomde op 1 mei 1867 de eerste trein van Haarlem langs Limmen naar Alkmaar. De spoorwegverbinding met Zaandam kwam op 1 november 1869 tot stand.

Henk Wentzel

ARIE KROM VERTELT

De Tramconductor en het Putjeswater

Het Tolhuis is reeds zeer oud. Het is gebouwd toen de "Oude Postweg" van Haarlem en Amsterdam naar Alkmaar werd vervangen door "De Grootte Straatweg". De makers van de weg mochten tol heffen,

Nog tot in de eerste decennia van onze eeuw reed de tram van Haarlem naar Alkmaar v.v. en deze kwam, zoals bekend, ook door Limmen.

Ook bij café Het Tolhuis was een halte en genoemd café werd in de dagen dat ons verhaal zich afspeelt, bewoond door het echtpaar Jan Kraakman en zijn vrouw Grietje Commandeur.

De waard en z'n vrouw waren gezellige mensen. Jan kon zich prima met de klanten vermaken; hield hun vaak gezelschap en dronk gelijk met ze op. Ja, soms zelfs kon Jan zijn beste klanten nog voorbij drinken; kortom, hij was een goede klant van zichzelf.

Grietje zorgde er stipt voor dat de klanten niet kwamen droog te staan en spreekstof was bij haar altijd voorradig. Niemand verveelde zich en in café Tolhuis hing een bordje: 'Gezelligheid kent geen tijd'.

Zo kwam het dat op een mooie zomerdag de tram weer, zoals altijd, stopte bij halte Tolhuis.

De conductor stapte uit en in zijn handen hield hij twee flinke waterkruiken.

Het warme zonnetje maakte hem loom. Hij aarzelde even, wiste zich het zweet van z'n klamme voorhoofd en dacht: "Wat zal ik doen, eerst naar Runxputte om de kruiken te vullen met putjeswater, of zou ik eerst maar effies een neutje halen bij Grietje?"

Voorlopig won de dorst het van de plicht en terwijl de tram z'n weg naar Alkmaar vervolgde, en de bestuurder zolang een dubbele functie had, stapte de conductor het café binnen.

Het trof goed; Jan was al begonnen en dat ontlokte de nieuwkomer de opmerking: "Zo Jan, je hebt de gang er al vroeg in."; terwijl hij intussen z'n kruiken om het hoekje van de deur neer zette.

"Ja," antwoordde Jan, "Pappe en nat houwe hè, met dut weer, dat snap je zeker wel." En de conductor snapte het; dacht er krek zo over en bestelde iets koels. Dat putjeswater-halen was eigenlijk een snabbeltje voor hem en voor de bestuurder.

De mensen uit de stad wisten natuurlijk ook drommels goed dat het beroemde putjeswater een boven-natuurlijke geneeskracht bezat. Die mensen hadden er best wat geld voor over om aan dat wonderbare, heilige water te komen. Het hielp voor alle kwalen en smaakte bovendien heel wat beter dan Haarlemmerolie, dat overigens ook voor alle kwalen hielp.

De conducteur stapte dan bij Tolhuis uit; liep naar Putje, vulde daar z'n kruiken en keerde terug naar de Straatweg om vervolgens bij Grietje de uit Alkmaar terugkerende tram af te wachten. Samen vervolgde het voltallige trampersoneel dan z'n weg naar Haarlem, alwaar na gedane arbeid het geneeskrachtige water in Hollandse munt werd omgezet. Maar deze keer probeerde de man met 'de heilige opdracht' het eens andersom: eerst naar het Tolhuis en daarna naar Putje.

*De tram met de conducteur en de bestuurder,
hier voor een ander café: "Zomervreugd".*

Al spoedig kwamen er meer gasten in het café en het werd er gezellig. Daar kwam nog bij dat er in die dagen genoeg was om over te praten. Het gesprek van de dag was toen juist 'Het algemeen Kiesrecht'. De 'linksen' eisten dat het stemrecht voor iedereen zou moeten gelden.

Nou, dat was natuurlijk erg omstreden. "Wat zouden arme mensen en vrouwen nou moeten met stemrecht; die hadden immers totaal geen verstand van politiek" was het oordeel van het behoudend volksdeel. Gelukkig waren er vóór- en tegenstanders in de kroeg, zoat er vaart in de discussie bleef.

Nou was de conducteur een stadsmens en die lui waren nog wel eens links. Dorpelingen waren in die dagen wat behoudender en dat was te merken want ze waren vaak heel moeilijk van hun stuk te krijgen

Juist toen de conducteur met nieuwe troeven probeerde zijn gelijk te staven, viel zijn oog op de nog altijd lege kruiken. "Ja, m'n knecht", sprak nu Grietje, op haar eigen laconieke toon, "Daar ben je nou te laat mee hoor; de tram kan hier over tien minuten zijn. Maar geef maar hier je kruikies dan zal ik je wel uit de penarie helpen; dat water van mij is ook prima en doet voor putjeswater niet onder." En Grietje vulde de kruiken met het water uit haar eigen pomp.

Zo was de conducteur gered. Hij kwam met het heilige water bij z'n klanten en och, misschien hielp dat water wel even goed. De afstand tussen Tolhuis en Putje is hemelsbreed immers een stukje van niks...

P. A. van der Steen

VOORVALLEN UIT DE LAATSTE OORLOGSJAREN 1944-'45

opgeschreven door A.
Valkering

Die laatste oorlogsjaren zijn de meest droevige jaren uit ons leven. Toch waren er momenten dat er nog gelachen werd.

Als bouwvakker moesten we ons melden voor arbeidsinzet en speciaal voor het repareren van een verwoeste stuwdam ergens in Duitsland. Wij naar Alkmaar toe, m'n broer Jaap, Cor Zomerdijk en ikzelf; daar aangekomen waren er nog meer L immers. Cor was het eerst en wij wachtten gelaten af.

De ambtenaar stak een heel verhaal af over de grote verdiensten en het nut van dit werk voor de redding van de wereld ???? En als we het werk vrijwillig aanvaardden dan was het bijna zo mooi als het paradijs.

Aan het eind van zijn betoog het commentaar van Cor: *"Het is allemaal wel mooi en goed, maar waar is die dam en hoe ver is dat, want ik moet s'avonds weer thuis zijn."* De man achter het loket plofte zowat uit elkaar en de groep nam maar snel de benen.

Mijn broer Jaap begon in die dagen een aannemersbedrijf. Er was bijna geen hout of spijkers te koop en de klanten moesten zelf voor de spullen zorgen. Maar het liep goed: klusjes, klompen en tabakspijpen maken, tabak (eigenteelt) malen in een machine die hij zelf gemaakt had. Dat laatste ging goed tot er geen electriciteit meer was. Geen nood, een grote slinger eraan en ik maar draaien.

Aardappelmeel maakte hij ook: aardappels malen en dan het meel drogen bij Sassen op de oven.

Tabakspijpjes maakte hij van een bepaald soort hout, Maar vóór het gebruik moesten ze eerst een nacht in het water. Daar werd geen tijd voor genomen. Sommigen haalden ze als het nog niet was gebeurd en ze volgden zelf de raad niet op. Het resultaat: van het erf af meteen de pijp gestopt en roken. Na enkele minuten vlogen de vlammen eruit en op was de pijp.

Om klompen te laten maken moest de klant zelf een vers blok hout geven, nat van de stam. Wilg en populier waren goed te bewerken maar sommigen waren gek op iepen, dat was wat zwaarder. Tijd om te drogen was er niet, ze gingen meteen aan de voeten.

Ze waren wel oersterk maar zwaar. De klompen waren gelukkig laag bij de grond, het was maar goed dat men er niet mee vluchten moest.

Op een dag was Gerard Driessen, de loodgieter van het dorp, bij ons de dakgoten aan het repareren, smakelijk genietend van zijn pijp. In een onbewaakt ogenblik legde hij z'n pijp even neer en "HAP" deed onze hond. De pijp ging aan brokken ondanks de protesten van de eigenaar. Even later werden wij geroepen door Moeder voor theedrinken. Gerard tegen Moeder:

"Jaap is een handige jongen, hij neemt een hond, gaat pijpjes maken, de hond vreet ze op en Jaap kan weer een nieuwe leveren."

TURFSTEKEN

"Rijk is het land wat zijn Moer verbrandt".

Een spreekwoord dat duidt op de turfafgraving in Drente en de Peel. Maar ook Limmen en Heiloo waren gezegend met een pittige veenlaag, vooral aan de oostkant van het dorp naar de Die: moerasveen. Nog steeds is deze natuurlijke groei aan de gang; mos, riet, wilge-afval vormen nog steeds het veen, vooral in de bosjes van het landschap. De planteresten zijn in het natte veen goed waar te nemen.

Maar in de noord-oost hoek bij de Mientsloot kon het veen op sommige plaatsen niet bewerkt worden. Grote harde brokken waren het, die met de steekijzers niet te bewerken waren. Het bestond voor het grootste deel uit heel zwaar hout wat duidt op een groot bos met zware bomen. Zo krijgt men toch een idee hoe het landschap een paar eeuwen geleden in de polder eruit gezien moet hebben; moeras afgewisseld met zware bossen. De turf was voor ons allereerst een aanvulling op de brandstof. Al voor de eeuwwisseling staken veel mensen die er land hadden een wintervoorraadje turf. Als er wat verkocht werd voor de handel, was dat een extra bijverdiend centje, In 1914-'18 werd er ook flink geveend. In de laatste oorlog was het er druk van. Veel mensen gingen turfsteken. Het werd gekocht in de grond of in (als) aangenomen werk gedaan. Het werd met een ploegje gedaan, drie, vier of vijf man. Om een dagloon te halen moesten er ± tweeduizend turfen per persoon gestoken worden. Men groef dan één put per dag. Met regen was dat niet zo gezellig, maar wel klaarmaken, die put.

De turfstekers: Jan Kaandorp en Jan Temming in de put, Jan van Wonderen staat te vangen en Doris Keyzer schept het water uit de put.

Het veen werd vrijgegraven, gevlakt en met een steek ijzer op maat gestoken. We maakten ze twintig lang en tien breed en dik. Twee turfstenen per keer werden uitgegoid, door een man opgevangen en op tasjes van 25 te drogen gelegd. Dat is de bewerking die op de foto te zien is. Na enkele weken waren de turfstenen droog en klaar voor de handel. De turf moest geleverd worden aan de overheid voor scholen, ziekenhuizen enz.

Het was zwaar werk maar als het ging was er een goede boterham te verdienen. Dat was wel nodig, iets extra's als kleding, laarzen, klompen en vooral het gereedschap was duur en soms alleen voor turf te bekomen. Voor ons bleef de rollaag over, een dam turf die bleef staan voor waterkering. Deze werden er het laatst uitgehaald. Die blokken turf, bonken genaamd, waren voor het eigen gebruik van de veners. Zelf heb ik dit werk gedaan van 1941 tot en met 1946. We begonnen in het voorjaar als er geen vorst meer was en stopten in juli- augustus, nadien ging je weer wat anders aanpakken.

SPINNEN

In de lange winter moest je weer wat anders doen en om niet langs de weg te moeten, in verband met het oppikken door Duitsers, moest je werk binnenshuis versieren.

Cor v. d. Steen en ik kochten ieder een spinnewiel en bij Cor, ieder in een hoek van de huiskamer, in een grote stoel begon de wolspinnerij.

We kochten vachten wol die we als knotten weer verkochten.

Soms wisten we slachthuiden te begaan voor een zacht prijsje. We stopten de huid dan een paar dagen in de grond, waarna de korte wol los begon te laten. En spinnen maar bij onze zelf-gestoken turf. De huiden stonken gemeen en ik heb nooit begrepen dat moeder en vader v.d. Steen ons de deur niet uitschopten.

HET HOL

Toen de druk van de bezetters al groter werd, eind '44, was geen man meer veilig voor deportatie. Na de razzia's in de grote steden volgde al heel spoedig een razzia in Akersloot waarbij veel mannen werden weggevoerd. We namen met ons groepje maatregelen om een veilige schuilplaats te maken.

Op een stukje land van mijn vader lag een zandstort en op een mistige donkere novemberdag zijn we gestart. Eerst een grote kuil gegraven; toen hout gezaagd uit de schietbaan en in de grond gebouwd. Daarna ging er een meter zand op terug en het gras werd hersteld. Het was zo onzichtbaar dat zelfs mensen uit de buurt het niet wisten te vinden.

We konden er met ± tien jongens in zitten en met vier erin slapen.

Een baal stro er in, wortelen 'geleend' van een tuinder, van 't kapel haalden we dikke brokken kaars bij Maria (die vond het best, het was onze moeder ook), en het hol was klaar.

Naast het voetbalveld aan de Hogeweg woonde de familie Persikano; een duitsler bij de poolse grens vandaan. Hij woonde al enkele jaren op de buurt en ventte met bloemen. Later moest hij ook voor de 'wehrmacht' werken en het werd de firma Perko. Het was een goed stel mensen. Bij het overlijden van haar man in de vrouw doorgedaan, onder leiding van 'de Todt'. Veel Duitsers kwamen voor zaken bij haar en ze wist die lui aardig uit te horen.

Een knecht van bakker Sassen, Willem Minnebo, lichtte ze in als ze wat wist over razzia's die op komst waren. Hij bracht het bericht over en waarschuwde zoveel als het kon. Zo ging het als een lopend vuurtje door Limmen en Heiloo.

In de vroege ochtend van de zestiende december was het zover. Het hele dorp werd omsingeld en er werd met een huis-aan-huis pamflet aangekondigd dat je met je koffer klaar moest staan. Het gaf niet veel want veel mannen waren weg. Wij zaten in angst en beven in 'het hol': drie jongens van v.d. Steen, twee van Rietveld, B. Schol, een halfjoodse onderduiker en ik.

We zaten zo veilig, we hoorden zelfs niets van de buitenwereld. Eén keer per dag reed er nog een trein; horen konden we ook die niet, maar wel voelden we het trillen van de grond. Tegen de avond was het gevaar geweken en stond Agie Rietveld met een pan erwtensoep te roepen. Dat ging er wel in na de gepikte wortels.

De achttiende was er weer alarm, voor woensdag 19; maar nu moesten we niet in Heiloo komen want daar was de razzia. De groep werd verdeeld: een paar gingen bij Klaas Mooij aan de Schoollaan en de rest op de Piuszolder naast de kerk. Maar oh, wee! In de vroege ochtend klonk er wapengekletter om de kerk en het Pius-gebouw. Dat was de basis van de moffen. De jongens die daar waren moesten zich de hele dag stilhouden, want ze hadden weer Limmen genomen voor hun actie,

We hadden met de bouw van het hol één belangrijk ding vergeten en dat was een toilet. Geen nood, we deden het in een klomp en gooiden dat de ingang uit. Maar in het kruipgat vormde zich een drabbige massa. De eerste die het hol verliet was de sigaar, dat was niet mooi meer.

Van Jan Baal, een haringventer, hebben we toen een klein vaatje gekregen en ingegraven. Met kunst- en vliegwerk kon men daar dan gebruik van maken zonder een ander te bevuilden.

Gelukkig waren we met een goed groepje. We waren er na de oorlog maar wat trots op dat we allemaal gespaard gebleven waren voor deportatie. Een goede band en samenwerking was ook in die dagen erg belangrijk.

De mensen van de groep: Cor, Piet en Joop van der Steen, Piet en Gerard Rietveld, Ber Schol, Henk Aloserie (een onderduiker) en A. Valkering.

Ad. Valkering

'HOLLANDSE' SICHERHEITS DIENST ACTIEF IN LIMMEN.

Het was helaas een feit dat een aantal Nederlanders het met de Duitse bezetters min of meer eens was. Dat was wel jammer, maar op zich ongevaarlijk, want die mensen deden zeker niet allemaal mee aan verraad of collaboratie.

Echt gevaarlijk voor onze samenleving tijdens de tweede wereldoorlog, waren de lieden die met de Duitsers samen streden tegen alles wat zij strijdig achtten met het belang van het 'toekomstig duizendjarig rijk van Adolf Hitler'.

In veel steden en dorpen in Nederland had de bezetter er voor gezorgd dat het bestuur: de burgemeester, en ook de politiedienaren, getrouwe aanhangers zouden zijn van de 'nieuwe orde'.

In die gevallen waar burgemeesters zich te nadrukkelijk profileerden en openlijk lieten merken dat zij niet loyaal waren t.o.v. de bezetter, werden zij vervangen door N.S.B.-ers. Datzelfde gold voor de politie.

Nu hadden wij in Limmen het geluk dat noch de burgemeester, noch de politie er voordeel in zag om zich zo openlijk te profileren en dat had tot gevolg dat wij onze vertrouwde gezagsdragers mochten behouden. Dat dit enorme voordelen had behoeft geen betoog. Wij wisten dat bestuur en politie aan onze zijde stonden en voelden ons veilig in ons dorp, zolang er maar geen Duitsers of hun handlangers in de buurt waren. Het is verheugend te kunnen zeggen dat in het dorp Limmen geen verraders woonden.

Hollander in hart en nieren

Maar dat dit niet betekent dat wij dus niets te duchten hadden, mag blijken uit het volgende verhaal:

Op zekere dag, het was in het voorjaar van 1944, liep Theo Hollander op de Westerweg. Hij had zojuist een stofzuiger afgeleverd, die hij voor iemand in de buurt had gerepareerd.

Een meneer in burger kledij had zojuist aan een buurvrouw gevraagd of zij Theo Hollander kende. "O kijk," zei de niets vermoedende vrouw, "daar komt hij juist aan."

Zich nu tot Theo wendend riep zij: "Theo, deze meneer vraagt naar jou."

De 'meneer' stapte op Theo af en vroeg: "Bent u Hollander?". "Ja, dat kan je wel zeggen" -antwoordde Theo-"in hart en nieren."

"Zo", zei de man op cynische toon; de dubbele bodem van Theo's antwoord kennelijk niet op prijs stellend. En terwijl hij een revolver uit z'n zak haalde en die op Theo richtte, vervolgde hij: "dan ben jij nou mijn gevangene..."

Zij liepen in de richting van de woning van de familie Hollander en bij hen schaarde zich inmiddels nog zo'n 'meneer' in burger, die eveneens een revolver trok en die op de andere kant van de arrestant gericht hield. De twee hulpjes van de Duitse bezetters waren Nederlanders, behorende tot de z.g. S.D. (de Sicherheits Dienst). Het waren de agenten Kapteyn en Van den Berg. Een paar zeer harde jongens, zeg maar: ware sadisten.

De familie Hollander hielp joodse mensen bij het onderduiken aan adressen, bonnen en voedsel; voor zover dat in hun vermogen lag. Op de een of andere manier had de S.D. daar verdenking van opgevat, en dat zouden zij wel eens even uitzoeken.

Roggebroodsweken

Bij het huis van de familie Hollander aangekomen, troffen zij het gezin buitenshuis aan. Moeder Hollander, Ali en Emmy waren op het erf. Jan was in de werkplaats, waar hij bezig was met het afslijpen van banden die moesten worden ge vulcaniseerd. Normaal gesproken zou hij daar niet geweest zijn, want hij was ondergedoken en woonde zolang in de Schermer. Maar wegens het

klusje In de werkplaats, liep hij toevallig in de muil van de leeuw.

Theo kreeg bevel in huis te gaan. Hij weigerde en dacht dat ze hem daarbinnen zouden doodschieten. Het was mogelijk dat de S.D.-ers alles zouden weten van hem. In dat geval was hij ten dode opgeschreven, dat stond wel vast.

"Schiet mij maar hier dood", zei Theo, "dan kan de buitenwereld er tenminste kennis van nemen." De overige familieleden werden naar binnen gedirigeerd en Jan werd uit de werkplaats gehaald. Die had door het lawaai van het slijpen niet gehoord wat er op het erf gaande was. Toen kreeg Theo nogmaals het bevel naar binnen te gaan en dat bevel werd kracht bijgezet door een paar stevige porren met een revolver tussen z'n ribben.

De gevangenen werden elk in een hoek van de kamer geplaatst en de S.D.-ers smoesden het een en ander met elkaar, wat tot resultaat had dat Kapteyn de woning verliet, intussen de bewaking aan z'n compeer overlatend.

Inmiddels kwam Theo's vrouw, Trien binnen om te vragen of haar wederhelft nu eindelijk eens kwam eten. Zij wist toen nog niet wat er allemaal gaande was. Theo en Trien waren pas getrouwd en woonden achter Jan Al, aan de overkant van de familie Hollander, aan de Westerweg. "Wie ben jij?" vroeg de alerte S.D. man, toen Trien binnen stapte. Trien maakte zich bekend en vertelde er bij dat zij pas drie weken geleden getrouwd waren.

"Zo," zei de man, terwijl de toon van zijn stem galgehumor verried, "dan waren dat wittebroodsweken, maar nu worden het roggebroodsweken; ga daar maar bij staan!".

De confrontatie

Na enige tijd kwam Kapteyn weer terug. Hij voerde een man met zich mee en Theo herkende direct de joodse man in hem, die in Akersloot was ondergedoken. Wederzijds was dat natuurlijk ook zo.

Beide partijen onderkenden het gevaar wel terdege en op de vraag aan de huisgenoten: "Wie is deze man?" werd slechts met schouderophalen geantwoord.

Zo ook het ongelukkige slachtoffer van de niets ontziende fanaat; Kapteyn. Op de vraag: "Wie zijn deze mensen?" antwoordde hij: "Ik ken ze niet, nooit eerder gezien."

Hierna werd de joodse man naar de zijkamer gebracht, aan de overkant van de gang. Duidelijk waren de slagen en het gekerm van de arme man echter te horen door de familie Hollander. De joodse man werd op beestachtige wijze mishandeld. Hij werd geslagen en met de kolf van een revolver in het gezicht gestompt.

Geheel bebloed werd hij terug gevoerd en wederom werd hem gevaagd of hij nu misschien trek had om te zeggen of hij deze mensen kende. Maar nee, de beulen hadden geen succes; de dappere joodse man bleef ontkennen.

Toch gaven de S.D.-ers zich nog niet gewonnen. Zij beraadslaagden opnieuw en hadden het volgende bedacht: De politie moest nu verder voor bewaking zorgen en zij zouden het transport naar de gevangenis organiseren.

Ze stelden zich met de politie in verbinding en droegen aan opperwachtmeester Van der Wal op, zorg te dragen voor de bewaking, tot zij zouden terug keren. En zij vertrokken en voerden de joodse gevangene met zich mee.

De knokploeg

Opper Van der Wal vond het niet nodig om met drie man de wacht te houden. Waarschijnlijk had hij in z'n achterhoofd dat ontsnappen wel zou kunnen als er maar één agent de wacht hield.

Bovendien werd uitgerekend agent Prins, de buurman van Hollander, een agent die zeker niet aan de kant van de bezetters stond, aangewezen voor de bewaking.

Of het door opper Van der Wal georganiseerd was, is niet bekend; maar na korte tijd kwam daar de gewapende en gemaskerde knokploeg van Tromp binnenvallen. Agent Prins werd ontwapend en de gevangenen werden naar buiten geleid. Dat de agent zich zo niet al te behagelijk voelde, valt te begrijpen. Hij verzocht dan ook de jongens van de knokploeg om hem even te boeien: "Anders krijg ik de grootste last, dat snap je wel hè?" sprak de politieman.

Nou die service wilden de mannen hem wel verlenen; en zo vonden de S.D.-mannen hem, ontwapend en geboeid, op het gras liggen. Jan Hollander had van de gelegenheid gebruik gemaakt om te ontvluchten. Hij pakte z'n fiets en spoedde zich op weg naar z'n onderduik-adres in de Schermer.

Ook de anderen zouden nu heel gemakkelijk hebben kunnen vluchten. Zij overlegden met elkaar of dit, in de gegeven omstandigheden, wel verstandig was.

Immers, de joodse gevangene had gezwegen en ook zij hadden gezwegen. Er was tot nu toe niets bewezen. Als zij nu zouden vluchten, leverd dat wel een duidelijke aanwijzing op, die naast de al bestaande verdenking mogelijk aanleiding genoeg zou kunnen zijn voor represailles. Het huis zou in ieder geval in brand gestoken worden en mogelijk zouden onschuldige mensen worden gedood; want daar waren de Duitsers bikkelhard in. En wat zou er gebeuren met Prins, die daar geboeid op het gras lag ?!.

Zij besloten te wachten tot de S.D.-ers terug kwamen en spraken af dat zij onder alle omstandigheden zouden blijven ontkennen ook maar iets met illegale praktijken te maken te hebben.

Op naar Scheveningen

De S.D.-agenten kwamen terug met een taxi. Met verbazing namen zij waar dat de 'dienaar van het gerecht' geboeid op de grond was neergelegd. Tot hun opluchting echter, waren de gevangenen nog keurig ter plekke gebleven. Dat gebaar kon hun verdenking toch niet wegnemen. Opper Van der Wal werd opgetrommeld en hij moest verantwoording afleggen. Tenslotte was hij toch de eerst verantwoordelijke voor het goed functioneren van het politie-apparaat. Maar de opper was een meester in het om-de-tuin-leiden van de vijand; hij zal zich er wel goed hebben uitgesmoesd.

De familie Hollander: Moeder, Ali, Emmy, Theo en Trien, werden in een taxi geprakt en naar Den Haag vervoerd. In de Mesdagstraat werd halt gehouden. Daar stond een grote Duitse open-overvalwagen gereed. Hierin moesten de gevangenen plaats nemen. Zij werden omringd door een schare Duits soldaten, die zeer secuur hun geweren op de gevangenen gericht hielden. Voor elke soldaat één gevangene; aan intimidatie dus geen gebrek en je moet wel over ijzersterke zenuwen beschikken, om onder dergelijke omstandigheden je kalmte te bewaren en geen paniek te vertonen. Als er maar één niet de baas over zichzelf zou blijven, zou de gemaakte afspraak gebroken zijn. Zij werden naar de gevangenis in Scheveningen gebracht. Deze bajes had in de volksmond inmiddels al de bijnaam: 'Oranje hotel' verworven, omdat hier allemaal z.g. 'politieke gevangenen' zaten. Ondergrondse strijders dus.

Papier eten in de cel

De vrouwen werden van Theo gescheiden en weggevoerd naar een cel waarin al meerdere vrouwen zaten. Op weg naar de cel waren zij al getuigen van de genadeloze mishandelmethode, die de Duitsers er op na hielden. Op de gangen stonden zo hier en daar mensen met de handen omhoog, vergezeld van een beul die er dan op los sloeg tot die mensen in elkaar zakten. Erg gezellig zag de cel er niet uit; bedden waren er niet en de bankjes waren zo hard als hout maar zijn kan.

Ze hadden nog geen tijd gehad om kennis te maken met hun medegevangenen, toen de celdeur alweer open ging en de vrouw van de joodse onderduiker uit Akersloot werd binnengebracht.

Tot haar verbazing zag zij Ali Hollander, die zij heel goed kende, en riep: "Oh, Ali, zit jij hier ook ? Dat is ook toevallig zeg !" Maar nu kwam het erop aan. Ali vertrok geen spier van haar gezicht; ze kende de trucs van de gestapo maar al te goed. Er zou heel gemakkelijk een agente van hun tussen de gevangenen in deze cel kunnen zitten en dan was het spel verloren. Ali bleef dus ontkennen en zei: "Sorry hoor mevrouw, maar U vergist zich; ik ken u niet." De vrouw deed nog wel een poging om Ali's geheugen op te frissen, maar merkte toen aan Ali's reactie wel dat zij stoppen moest.

Gelukkig bleek de vrees voor spionage ongegrond in dit geval en konden de vrouwen elkaar wel vertrouwen.

Een van de vrouwen, die ook die zelfde dag was opgepakt, had bonkaarten bij zich en ook een lijstje waarop adressen stonden waar zij die bonkaarten moest afleveren.

Dat waren adressen waar joodse mensen ondergedoken zaten. Stel dat zij zou worden gefouilleerd. Dan was niet alleen zij de klos, maar ook al die mensen van haar lijstje.

De dames namen een dapper besluit: zij verdeelden de hele papiermassa onder elkaar en besloten alles te consumeren. Water was er niet voorhanden; het zal dus een droge maaltijd zijn geweest. Of de bonkaarten ook dezelfde voedingswaarde hadden als de levensmiddelen die er op verkrijgbaar zouden zijn, waag ik te betwijfelen, maar het vulde in ieder geval de maag en zal het hongergevoel hebben kunnen stillen. Door het ontbreken van bedden, waren de vrouwen gedoemd om op de vloer te slapen of zittend op het bankje. Zo heeft de gevangenschap acht dagen geduurd.

Opmars naar de galg

In de intimidatie-technieken van de Duitsers paste het om gevangenen te verhoren, nadat zij eerst een poos, onder zeer slechte omstandigheden, gevangen gezeten hadden. Aldus murw gemaakt zouden zij eerder tot bekennen bereid zijn.

Na een dag of zeven werd Theo uit z'n cel gehaald en voor de bekende S.D.-agent Kapteyn geleid, teneinde nu eens goed aan de tand te worden gevoeld.

'Herr' Kapteyn bediende zich van de Duitse taal. Hij zal voor ogen hebben gehad dat snauwen in de Duitse taal heel wat indrukwekkender klinkt dan dat 'slappe Nederlands'.

De man die Theo van z'n cel naar Kapteyn had gebracht, liet bij het verlaten van het verhoor-kamertje de deur open staan. Theo pakte de deurkruk en sloot die deur. Daarop kwam Kapteyn naar Theo toelopen en gaf hem met de vlakke hand een harde klap midden in z'n gezicht; terwijl hij hem in het Duits toebrulde: "Laat die deur open, ik heb jou geen bevel gegeven die te sluiten."

Het verhoor had voor de ijverige S.D.-man niet het zo vurig door hem gewenste resultaat. Theo ontkende dat hij Joden had geholpen en Kapteyn kon z'n verdenking niet hard maken. Er zat niets anders op dan de familie Hollander maar weer los laten en dat gebeurde dan ook.

Dat Kapteyn inmiddels al aan zijn eigen 'opmars naar de galg' begonnen was, drong toen nog niet tot hem door.

Na de oorlog, in 1945, bezocht Ali Hollander, die een belangrijke koerierster in de illegaliteit was geweest, samen met mensen van de Binnenlandse Strijdkrachten, de gevangenis in Scheveningen. Nu waren de rollen omgedraaid. In een cel van de ter dood veroordeelden zat oud-S.D.-man Kapteyn op de voltrekking van het vonnis te wachten. Zijn leider, Anton Mussert, was hem reeds in de dood voorgedaan en spoedig zou hij z'n grote leider mogen volgen.

Ali heeft hem daar nog gesproken en z'n haat bleek nog niet geluwd. Hij zei tegen haar: "Jammer dat ik ter dood veroordeeld ben; als ik gevangenisstraf zou hebben gekregen, dan zou ik nog eens de kans grijpen om met die koningin Wilhelmina van jullie hetzelfde te doen wat jullie met onze Mussert hebben gedaan."

Die kans is hem inderdaad niet gegeven. Het doodvonnis is korte tijd later voltrokken.

P.A. van der Steen

DE ACTIVITEITEN VAN "OUD LIMMEN" IN 1987

- Februari: Het eerste jaarboekje komt van de pers
- Maart: Op uitnodiging van het Vrouwen Gilde houdt Ad Valkering een lezing over de bewoners van Dampegheest. Ook worden er dia's vertoond.
- April: Het Oranje Comitee organiseerde Koninginnedag; "Oud Limmen" verzorgde het onderdeel: "kinderspelen uit de jaren dertig".
- Mei: Op 5 mei wordt op feestelijke wijze een vrijheidsboom geplant door de nestor van "Oud Limmen": Arie Krom, opgeluisterd door harmonie en drumband. Rond de boom staat een bank, gemaakt door G. Min Pz. waarvoor het materiaal werd geschonken door N. Commandeur.
- Juni: De historische verenigingen van Akersloot, Uitgeest en Limmen, organiseerden een "Klein Kerkepad". Een fietstocht langs de kerken uit de drie dorpen.
- Juli: De Jaarmarkt was ook dit jaar voor "Oud Limmen" een groot succes. De als tentoonstellingsruimte ingerichte winkel van Han van der Peet kreeg enorm veel bezoekers.
- September: "Limmen verenigd". In de Enterij was een van de kleedkamers gepromoveerd tot bioscoop. Peter Valkering draaide daar voor "Oud Limmen" een dia-klankbeeld over een stukje verleden van Limmen.
- October: Er is een werkgroep gevormd, die gaat inventariseren wat er in Limmen de moeite waard is om zuinig op te zijn. En tenslotte: Zes maal per jaar verschijnt "Rond de Limmer Toren" en ook daarin verzorgt "Oud Limmen" een rubriek.

Dit jaarboekje is een uitgave van de stichting "Oud-Limmen". Donateurs krijgen het jaarboekje gratis. U kunt donateur van de stichting worden door storting van minimaal f 10,- op bankrekening 33.64.26.429 t.n.v. 'Stichting "Oud-Limmen"

Voorzitter: T. Elzinga
Sekretaris/Penningmeester: A. Min-Vos (02205-3563)
Leden: C. Castricum, G. Dirkson-Pepping,
J. Dijkstra, C. Kroone, P. v/d Steen,
Y. Wiersma.

In de losse verkoop kost dit boekje f 12,50. Voor inlichtingen kunt u zien wenden tot Piet van der Steen, Pagelaan 1, tel. 02205-1209
Uit dit jaarboekje mag niets worden overgenomen zonder voorafgaande toestemming van de stichting "Oud-Limmen".